

CUMHURİYETİN **100**
GÖÇLERLE DOLU **YILI**

100 Başlıkta Göç Yazıları

SOSYOLOJİ DİZİSİ

Gazanfer Kaya: Lisans ve lisansüstü eğitimini sosyoloji alanında tamamladı. Sinop Üniversitesi'nde öğretim görevlisi ve Adıyaman Üniversitesi'nde ise öğretim üyesi olarak çalıştı. Temmuz 2014 yılından beri Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde öğretim üyesi olarak çalışmalarını sürdürmektedir. 2017 yılında doçent ünvanını aldı. 2011 yılında *Türkiye'de Anayasalar ve Sivil Toplum/1961-1982 Anayasalarının Sosyolojisi* (Ütopya Yayınevi) adlı kitabı (Sezer Yudulmaz ile birlikte) yayımlandı. 2013 yılında *Toplumsal Değişme Sürecinde Siyaset ve Özgürlükler/CHP ve AP Üzerine Bir İnceleme* (Ütopya Yayınevi) ve 2014 yılında ise *Kentleşmenin Toplumsal Boyutları-Adıyaman Örneği* (Ütopya Yayınevi) adlı kitapları yayımlandı. 2022 yılında *Dert Yükü Mekânlar-Kentlerin Sosyal Sorunları* (Nika Yayınevi) adlı kitabın editörlüğünü (Aziz Şeker ile birlikte) gerçekleştirdi. Toplumsal değişme, kentsel mekân, göç ve çalışma yaşamı temel ilgi alanları olup, bu alanlarda makale, bildiri ve kitap bölümleri bulunmaktadır.

CUMHURİYETİN GÖÇLERLE DOLU 100 YILI 100 BAŞLIKTA GÖÇ YAZILARI

Birinci Baskı: Ekim 2023

ISBN: 978-625-7163-64-4

EDİTÖR: GAZANFER KAYA

DÜZELTİ: HÜLYA DEMİRKIRAN

DİZGİ: NİLGÜN KOÇ

KAPAK RESMİ: İLHAN DÜNDAR

KAPAK TASARIMI: DUYGU KOCABAŞ ATILGAN

BASKI VE CİLT: 4A Amb. Matbaa Rek. San. ve Tic. Ltd. Şti.

Egemenlik Mah. 6152 Sok. No: 20/A Bornova / İZMİR

Matbaa sertifika no: 66864

CEM YAYINEVİ

Çankaya Mahallesi 131 Sokak No: 4 Konak / İZMİR

Tel: +90 232 278 44 22 / +90 232 278 47 35

www.cemyayinevi.com

cemyayinevizm@gmail.com

info@cemyayinevi.com

Yayın Sertifika No: 40513

Bu kitabın yayın hakları Cem Yayınevi'ne aittir. Yayınevinin yazılı izni olmadan kullanılamaz.

CUMHURİYETİN **100**
GÖÇLERLE DOLU **YILI**

100 Başlıkta Göç Yazıları

EDİTÖR
GAZANFER KAYA

*Göç çalışmalarının öncü bilim insanlarından
Nermin Abadan-Unat'a ve İlhan Tekeli'ye...*

&

*Nüfus ve göç çalışmaları alanlarında değerli katkıları olan bölüm yazarımız
Mümtaz Peker'in anısına...*

YAZARLAR

Serenay Alkan, Ankara Üniversitesi
Elif Aktaş Çelik, Strasbourg Üniversitesi-Fransa
Kemal Arı, Dokuz Eylül Üniversitesi
Cahit Aslan, Çukurova Üniversitesi
Şükrü Aslan, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi
Zehra Arslan, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
Cem Serkan Atlı, Dokuz Eylül Üniversitesi
Ayşegül Aydınğün, Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Hasan Hüseyin Aygöl, Akdeniz Üniversitesi
Mustafa Çağrı Ayalp, Tarsus Üniversitesi
Nermin Aydemir Çavuş, Antalya Bilim Üniversitesi
Mustafa Berkay Aydın, Bursa Uludağ Üniversitesi
Saadet Aydın, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Edip Aygüler, Mersin Üniversitesi
Yelda Bektaş, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi
Birtan Bozlu, Akdeniz Üniversitesi
Meryem Bulut, Ankara Üniversitesi
Eray Canlar, Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Sevgi Çilingir, Dokuz Eylül Üniversitesi
Emel Çoşkun, Düzce Üniversitesi
Müge Dalkıran, Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Saniye Dedeoğlu, Abdullah Gül Üniversitesi
Ayla Deniz, Ankara Üniversitesi
Efnan Dervişoğlu, Kocaeli Üniversitesi
Kemal Dil, Çankırı Karatekin Üniversitesi
Kaan Diyarbakırlıoğlu, Yalova Üniversitesi
Emre Doğanor, Çankırı Karatekin Üniversitesi
Selda Dudu, Seville Üniversitesi-İspanya
Emine Dünder, Manisa Celal Bayar Üniversitesi
Gökhan Eken, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Çisel Ekiz Gökmen, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Tuğba Elmacı, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Adem Yavuz Elveren, İzmir Ekonomi Üniversitesi
Sema Erder, Marmara Üniversitesi
Emre Erdoğan, İstanbul Bilgi Üniversitesi
Yaşar Erjem, Mersin Üniversitesi
Rüstem Erkan, Dicle Üniversitesi
Tahire Erman, Bilkent Üniversitesi
Melih Ersoy, Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Göksel Göker, Fırat Üniversitesi
Hacer Gören, Koç Üniversitesi
Aslı Gözde Akış, Akdeniz Üniversitesi
Sevinç Güçlü, Akdeniz Üniversitesi
Hasan Güler, Uşak Üniversitesi
Ali Ekber Gülersoy, Dokuz Eylül Üniversitesi
Fuat Güllüoğlu, Anadolu Üniversitesi
Nevzat Gümüş, Dokuz Eylül Üniversitesi
Turgut Gümüşoğlu, Dokuz Eylül Üniversitesi
Ceren Güneröz, Ankara Üniversitesi
Muazzez Harunoğulları, Kilis 7 Aralık Üniversitesi
Ahmet İçduygu, Koç Üniversitesi

Özgür İpek, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
H. Bayram Kaçmazoğlu, İnönü Üniversitesi
Fatih Kahraman, İzmir Katip Çelebi Üniversitesi
F. Bilge Kahraman, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi
Leyla Kahraman Yüce, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Özlem Kahya Nizam, Süleyman Demirel Üniversitesi
İsa Kalaycı, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi
Başak Kale, Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Aslıcan Kalfa Topateş, Pamukkale Üniversitesi
Selmin Kaşka, Marmara Üniversitesi
Ayhan Kaya, İstanbul Bilgi Üniversitesi
Gazanfer Kaya, Dokuz Eylül Üniversitesi
İlhan Kaya, Ghent Üniversitesi-Belçika
Özgür Kaymak, MEF Üniversitesi
Hatice Kurtuluş, İstanbul Üniversitesi
Melis Öğüz Çevik, Beykent Üniversitesi
Neva Övünç Öztürk, Ankara Üniversitesi
Ayşegül Şükran Öz, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi
Barış Özdal, Bursa Uludağ Üniversitesi
Ertuğrul Murat Özgür, Ankara Üniversitesi
Nurcan Özgür Baklacioğlu, İstanbul Üniversitesi
Şule Sidrenur Öztürk, Akdeniz Üniversitesi
Saime Özçürmez, Başkent Üniversitesi
Mümtaz Peker, Ege Üniversitesi
Semra Purkıs, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Helga Rittersberger-Tılıç, Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Cemal Salman, İstanbul Üniversitesi
Özge Sarıalioğlu, Düzce Üniversitesi
Aslı Şahankaya Adar, Beykent Üniversitesi
Kadriye Şahin, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi
Aziz Şeker, Amasya Üniversitesi
Mustafa Şen, Orta Doğu Teknik Üniversitesi
İlhan Tekeli, Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Gülây Toksöz, Ankara Üniversitesi
Oya Topdemir Koçyiğit, İstanbul Üniversitesi
M. Devrim Topses, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
İsmail Tufan, Akdeniz Üniversitesi
Sinem Burcu Uğur, Akdeniz Üniversitesi
Pınar Uyan Semerci, İstanbul Bilgi Üniversitesi
Onur Uzer, Bursa Teknik Üniversitesi
Nil Uzun, Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Mustafa Yakar, Süleyman Demirel Üniversitesi
Ayşem Yanar, Ankara Üniversitesi
Filiz Göktuna Yaylacı, Anadolu Üniversitesi
Özkan Yıldız, Sesader
Cevdet Yılmaz, Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Ebru Yılmaz, Anadolu Üniversitesi
Fatma Yılmaz Elmas, İstanbul Bilgi Üniversitesi
Fikriye Yılmaz, Başkent Üniversitesi
Emin Yiğit, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi
Mustafa Murat Yüceşahin, Ankara Üniversitesi

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	11
-------------	----

GİRİŞ

CUMHURİYETİN 100 YILLIK TARİHİNDE GÖÇ OLGUSUNUN NİTELİĞİ NASIL DEĞİŞTİ? İlhan Tekeli	13
--	----

GÖÇ KAVRAMLARI VE TÜRLERİ BAĞLAMINDA TÜRKİYE

1- TÜRKİYE'DE İÇ GÖÇ: Gazanfer Kaya-Ali Ekber Gülersoy	27
2- TARIMDA MEVSİMLİK İŞÇİ GÖÇÜ: Pınar Uyan Semerci	41
3- ULUSLARARASI ÖĞRENCİ GÖÇÜ: F. Bilge Kahraman	49
4- BEYİN GÖÇÜ: Selda Dudu-Adem Yavuz Elveren	55
5- MEKİK GÖÇÜ: Sema Erder-Selmin Kaşka	63
6- TERSİNE GÖÇ-ALMANYA'DAN DÖNEN GÖÇMENLER: Helga Rittersberger-Tılıç	73
7- TÜRKİYE'DE ULUSLARARASI EMEK GÖÇÜ: Saniye Dedeoğlu-Aslı Şahankaya Adar	81
8- KADIN TİCARETİ VE DÜZENSİZ GÖÇ: Emel Çoşkun	87
9- GÖÇMEN KAÇAKÇILIĞI VE SINIR GÜVENLİĞİ: Başak Kale	95

GÖÇ, YERLEŞİM VE DÖNÜŞÜMLER

10- GÖÇ VE GECEKONDU: Tahire Erman	103
11- GÖÇ, KONUT VE KENTSEL DÖNÜŞÜM: Nil Uzun	111
12- İÇ GÖÇLERİN KENTLEŞME VE KENTSEL MEKÂN ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ: Melih Ersoy	119
13- İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE GÖÇ BAĞLAMINDA TÜRKİYE: Ahmet İçduygu-Hacer Gören	127
14- DOĞAL AFET VE GÖÇ: Nevzat Gümüş	135

GÖÇ VE TOPLUMSAL KURUMLAR

15- GÖÇ, AİLE VE EVLİLİK: Oya Topdemir Koçyiğit	145
16- GÖÇ, EKONOMİ VE İŞ GÜCÜ PİYASASI: Gülay Toksöz	153
17- GÖÇ VE TÜRK HUKUKU: Neva Övünç Öztürk	159
18- GÖÇ VE EĞİTİM: M. Devrim Topses	167
19- DIŞ GÖÇLER VE SAĞLIK: Fikriye Yılmaz	173
20- GÖÇ VE DİN: Cemal Salman	185
21- GÖÇ VE MEDYA: Filiz Göktuna Yaylacı	201

GÖÇ VE NÜFUS BİLEŞENLERİ

22- ULUSLARARASI GÖÇMEN ÇOCUKLAR: Fatih Kahraman	211
23- GÖÇ VE GENÇLİK: Emre Erdoğan-Pınar Uyan Semerci	219
24- İÇ GÖÇ VE YAŞLILIK: İsmail Tufan-Aslı Gözde Akış-Şule Sidrenur Öztürk	231
25- GÖÇ VE ÖZEL GEREKSİNİMLİ BİREYLER: Ayşegül Şükran Öz	243

GÖÇ VE SOSYAL SORUNLAR

26- GÖÇ VE YOKSULLUK: Sinem Burcu Uğur	253
27- ULUSLARARASI GÖÇMENLERİN SOSYAL DIŞLANMASI: Çișel Ekiz Gökmen-Saniye Dedeoğlu	263
28- REFAH TOPLUMUNDA GETTO-RINKEBY'DE TÜRKLER: Sema Erder	271
29- GÖÇ, SOSYAL POLİTİKA VE SOSYAL HİZMETLER: Aziz Şeker	285

GÖÇ VE SİYASET

30- TÜRK-YUNAN NÜFUS MÜBADELESİ: Kemal Arı	291
31- GÖÇ İDARESİ BAŞKANLIğI: F. Bilge Kahraman	301
32- TÜRKİYE'DE GÖÇ YÖNETİMİ: Başak Kale	307
33- ULUSLARARASI GÖÇ BAğLAMINDA YEREL YÖNETİMLER VE SİVİL TOPLUM KURULUŐLARI: Yelda Bektaş	317
34- KIRSAL GÖÇ VE KIRSAL KALKINMA BAğLAMINDA ULUSLARARASI GÖÇMENLER: Fatma Yılmaz Elmas	325
35- AVRUPA BİRLİğİ VE TÜRKİYE İLİŐKİLERİNDE GÖÇ: Nermin Aydemir Çavuş	333
36- BİRLEŐMİŐ MİLLETLER MÜLTECİLER YÜKSEK KOMİSERLİğİ VE TÜRKİYE: Başak Kale-Müđe Dalkıran	339
37- ULUSLARARASI GÖÇ VE UYDU KENTLER: Özlem Kahya Nizam	349
38- HÜKÜMET PROGRAMLARINDA GÖÇ (1960-2023): Saadet Aydın	357
39- KALKINMA PLANLARINDA GÖÇ (1963-2023): Aziz Şeker-Gazanfer Kaya	365
40- ZORUNLU VE KİTLESEL BİR GÖÇ OLARAK TÜRKİYE'DE İŐKÂN: Şükrü Aslan	383
41- CUMHURİYETİN DERSİM (TUNCELİ) TAHAYYÜLÜNDE GÖÇ VE İŐKÂN: Şükrü Aslan	389
42- ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŐLARI VE GÖÇ: Edip Aygüler-Mustafa Çağrı Ayalp	395
43- TÜRKİYE'DE ZORUNLU GÖÇ VE TOPLUMSAL UYUM: Saime Özüçürmez	403
44- SURİYELİ GÖÇMEN ÇOCUKLARIN TOPLUMSAL BÜTÜNLEŐMESİ: Fuat Güllüpinar-Ebru Yılmaz	411

TÜRKİYE'DEN GÖÇLER

45- ALMANYA'YA GÖÇ: Barış Özdal	423
46- HOLLANDA'YA GÖÇ: Mustafa Berkay Aydın	433
47- FRANSA'YA GÖÇ: Elif Aktaş Çelik	443
48- BELĐİKA'YA GÖÇ: Filiz Göktuna Yaylacı	449
49- AVUSTURYA'YA GÖÇ: Turgut Gümüşoğlu	461
50- İNGİLTERE'YE GÖÇ: Sevgi Çilingir	469
51- AVUSTRALYA'YA GÖÇ: Kemal Dil	477
52- ABD'YE GÖÇ: İlhan Kaya	485
53- KANADA'YA GÖÇ: Başak Kale-Eray Canlar	493
54- İŐVEÇ'E GÖÇ: Göksel Göker	501
55- KUZEY KIBRIS'A GÖÇ: Hatice Kurtuluş-Semra Purkıs	511
56- SUUDİ ARABİSTAN'A İŐŐİ GÖÇÜ: Emre Dođandor-Mustafa Murat Yüceahin	521

TÜRKİYE'YE GÖÇLER

57- BULGARİSTAN'DAN GÖÇ: Zehra Arslan	529
58- YUGOSLAVYA'DAN GÖÇ: Nurcan Özgür Baklacioğlu	539
59- AFGANİSTAN'DAN GÖÇ: Hasan Güler	547
60- SURİYE'DEN GÖÇ: Hasan Hüseyin Aygül	555
61- İRAK'TAN GÖÇ: İsa Kalaycı	563
62- İRAN'DAN GÖÇ: Aslıcan Kalfa Topateş	575
63- SAHRA-ALTI AFRİKA'DAN GÖÇ: Özge Sarılioğlu-Emel Çoşkun	585
64- AZERBAJCAN'DAN GÖÇ: Saniye Dedeoğlu-Çisel Ekiz Gökmen	591
65- AHİSKA TÜRKLERİNİN GÖÇÜ: Ayşegül Aydıngün	597
66- ORTA ASYA CUMHURİYETLERİ'NDEN GÖÇ: Kaan Diyarbakırlıoğlu	605
67- RUSYA'DAN GÖÇ: Ertuğrul Murat Özgür	615
68- UKRAYNA'DAN GÖÇ: Ayla Deniz	625

GÖÇ, KÜLTÜR VE KİMLİK

69- GÖÇ VE YEMEK KÜLTÜRÜ: Kadriye Şahin	631
70- GÖÇ VE BELLEK: Meryem Bulut	643
71- GÖÇ VE MÜZECİLİK: Ceren Güneröz-Ayşem Yanar	651
72- GÖÇ VE ALEVİLER: Cemal Salman-Mustafa Şen	659
73- GÖÇ, DİASPORA VE TÜRKLER: Ayhan Kaya	669
74- İSTANBUL'DAKİ AZINLIKLARIN ETNO-DİNSEL YER SEÇİMİ VE GÖÇLER: Özgür Kaymak	679

KENTLERİN GÖÇ DENEYİMİ

75- İSTANBUL VE GÖÇ: İlhan Tekeli	687
76- ANKARA VE GÖÇ: Mustafa Yakar	711
77- İZMİR VE GÖÇ: Mümtaz Peker	721
78- BURSA VE GÖÇ: Onur Uzer	729
79- ANTALYA VE GÖÇ: Sevinç Güçlü	739
80- GAZİANTEP VE GÖÇ: Özkan Yıldız	749
81- SAMSUN VE GÖÇ: Cevdet Yılmaz	757
82- DİYARBAKIR VE GÖÇ: Rüstem Erkan	767
83- HATAY VE GÖÇ: İsa Kalaycı	773
84- MERSİN VE GÖÇ: Yaşar Erjem	783
85- ADANA VE GÖÇ: Cahit Aslan	791
86- KİLİS VE SURİYELİLER GÖÇÜ: Muazzez Harunoğulları	799

SANAT VE EDEBİYATTA GÖÇ

87- GÖÇ VE SANAT: Gökhan Eken.....	807
88- GÖÇ VE SİNEMA: Tuğba Elmacı.....	815
89- GÖÇ VE BELGESEL SİNEMA: Özgür İpek.....	823
90- GÖÇ VE MÜZİK: Emine Dünder.....	835
91- TÜRK EDEBİYATI'NDA GÖÇ VE GÖÇMENLER: Efnan Dervişoğlu.....	845

GÖÇ ARAŞTIRMALARI VE ARAŞTIRMACILARI

92- KADIN GÖÇÜ ARAŞTIRMALARI: Serenay Alkan-Mustafa Murat Yüceşahin.....	855
93- TÜRKİYE'DE GÖÇ ÇALIŞMALARI VE TOPLUMSAL CİNSİYET: Melis Oğuz Çevik.....	865
94- TÜRK SOSYOLOJİ TARİHİNDE GÖÇ ARAŞTIRMALARI (1950-1990 DÖNEMİ): H. Bayram Kaçmazoğlu.....	871
95- ÜNİVERSİTE GÖÇ ARAŞTIRMA MERKEZLERİ: Cem Serkan Atlı.....	881
96- MÜBECCEL KIRAY'IN ÇALIŞMALARINDA GÖÇ: H. Bayram Kaçmazoğlu.....	891
97- İBRAHİM YAŞA'NIN ÇALIŞMALARINDA GÖÇ: Birtan Bozlu.....	897
98- İLHAN TEKELİ'NİN ÇALIŞMALARINDA GÖÇ: Emin Yiğit.....	903
99- RUŞEN KELEŞ'İN ÇALIŞMALARINDA GÖÇ: Leyla Kahraman Yüce.....	911
100- NERMİN ABADAN-UNAT'IN ÇALIŞMALARINDA GÖÇ: Filiz Göktuna Yaylacı.....	919

12. İÇ GÖÇLERİN KENTLEŞME VE KENTSEL MEKÂN ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Melih Ersoy*

Giriş: Öncelikle sosyo-mekânsal bir olgu olarak göç olgusunun sınıfsal bir niteliği olduğu belirtilmelidir. Bu nitelik hem göçün başlatıcı olarak nedensel boyutu açısından hem de bu süreç sonunda kentsel alanlara yerleşenlerin kentle olan karşılıklı ilişkisellik boyutunda belirleyici bir öğe/unsur olmaktadır. Göçmen nüfusun kentsel yerleşimde deneyimlediği ilişkiyel dönüşüm ya da bir başka deyişle, kentle karşılıklı eklemleme süreçleri sosyolojik, iktisadi, siyasal, kültürel vb. boyutları ile yaşandığı gibi kentsel mekânla olan karşılıklı ilişkileri açısından da önemli etkileri olan bir süreci tanımlar. Bu çalışmada göçmen nüfusun farklı sınıfsal konumlarına bağlı olarak kentsel alanlardaki yer seçimleri ve bunun zaman içindeki evrimi üzerinde değerlendirmeler de bulunulacaktır. Kısacası, 2000’li yılların başlarında yapılan iki kapsamlı alan çalışmasında toplanan veriler ışığında ve bu verilerle sınırlı kalarak göçmenlerin kentle olan ilişkileri analiz edilecektir.

Alan Çalışmaları Üzerinden İç Göçlerin Kentlere Etkileri: İç göçler üzerine yapılan çalışmalarda öncelikle yaşanan bu olgunun boyutları üzerinden konuya girmek genel bir yaklaşım olmuştur. Bu çalışmada da bu yol izlenecektir. Çevre ülkelerde İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra iç göçlere bağlı olarak hız kazanan kentleşme olgusunun gerek kentsel gerekse kırsal alanlardaki

yapısal dönüşümde önemli bir payı olduğu bilinmektedir. 1950 yılında Türkiye nüfusunun %18,5’i kentlerde yaşıyordu. Buradaki kent için alınan ölçüt nüfusu 10.000 ve üzeri olan yerleşmelerdir. 2021 yılına gelindiğinde ise kentlerde yaşayanların oranı %91,4’e yükselmiştir (Keleş, 2022: 79). Bu artışta kuşkusuz iç göçlerin önemli bir payı vardır. Bu durum özellikle büyük metropollere yönelen iç göçlerin yol açtığı sosyo-mekânsal sorunların bir süre daha gündemimizde kalacağını göstermektedir.

İç göçlerle ilgili analizler yapılacak iki alan çalışmasının, coğrafi konumları, toplumsal yapıları, göç nedenleri ve yol açtıkları sorunların birbirinden oldukça farklı iki örneği kapsamı bakımından özellikle seçilmiş olduğunu belirtmek istiyorum. Bu çerçevede, önce Ankara’ya göç eden İskiliplilerin, daha sonra da güvenlik gerekçesiyle zorunlu göçe tabi tutularak Diyarbakır’a yerleşen nüfusun kentsel mekân ve kentsel yaşama nasıl eklemlediğine ilişkin bulgular paylaşılacaktır.

İskilip İlçesi’nden Ankara’ya Göç Edenler: İlk ele alacağım araştırma, son elli yıllık süre içinde İskilip ilçe merkezi ve köylerinden Ankara’ya göç eden göçmenleri kapsamaktadır. İskilip Çorum iline bağlı göç veren bir ilçedir. 2000 yılında İskilip ilçe merkezi nüfusu 19.648, köylerin nüfusu da 25.679 olarak toplam 45.327 kişi iken, 2021 yılında merkez nüfusu 17 bin 596’ya, köylerin nüfusu da 12.426’ya toplam nüfus da 30.022 kişiye düşmüştür. İskilipli göçmenler üzerine bu araştırmanın özgün yanı Türkiye’de aynı göçmen grubu üzerine farklı yıllarda yapılan tek çalışma olmasıdır. Bu üç çalışma için Bkz. Kapil ve Genççağ, 1972; Ersoy, 1985; Ersoy ve Balaban, 2005. Bu makalede İskilip’ten göç edenler üzerine 1970, 1980 ve 2003 yıllarında yapılan çalışmaların ağırlıklı olarak sonuncusunun

* Prof. Dr., Ortaadoğu Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi Şehircilik ve Bölge Planlama Bölümü, melihersoy@gmail.com.

Göç, Yerleşim ve Dönüşümler

bulguları temel alınacak, daha önceliklere de gönderme yapılacaktır. 2003 yılında yapılan alan araştırmasında Çorum iline bağlı küçük bir İç Anadolu ilçesi olan İskilip'ten göç eden 307 denekle görüşülmüştür. Bunların yaklaşık yarısı 1980 öncesinde, diğer yarısı ise 1980 yılı ve sonrasında Ankara'ya göç etmişlerdir. Deneklerin %73'ü ilçe merkezinden kalanı ise İskilip'e bağlı köylerden Ankara'ya göç etmişlerdir. Burada vurgulanması gereken nokta, bu iki kesime ilişkin sosyo-ekonomik verilerin birbirinden oldukça farklı olmasıdır. İskilip ilçe merkezinden göç edenler eğitim, gelir ve meslek gibi insan sermayesi göstergeleri açısından köyden göç edenlere göre daha yüksek bir ortalama düzeyi temsil etmektedirler. Araştırmanın ilk verileri, neo-klasik kuramı temel alan modernleşmeci görüşlerin tersine, İskilipli göçmenlerin "eğitimsiz iş gücü havuzu" olmadığını göstermektedir. Göçmen İskiliplilerin büyük kesimi (%70) gelir düzeylerinin, memleketleri olan kasaba ya da köydeki nüfusun gelir düzeyi ile karşılaştırıldığında, "ortalama" ve "ortalamanın üzerinde" olduğunu belirtmişlerdir. İskilip örneğindeki bulgular, göç eğiliminin, eğitim düzeyi daha yüksek olan orta gelir gruplarında yer alan insanlar arasında daha güçlü olduğunu göstermektedir.

Bu veriler, kentte kalış süresinin artmasına ve göçmenlerin ilçe merkezinden gelmesine bağlı olarak olumlu yönde değişmektedir. Özetle, bu bölümde ulaştığımız sonuçlar, Ankara'ya yerleşen İskilipli göçmen nüfusun bir dizi değişken bakımından, göç ettikleri yörenin ortalamasının altı ya da tipik değil ortalama üstü bir kesimini oluşturduklarını göstermektedir. Diğer yandan, ekonomik ve eğitimle ilgili göstergeler açısından kent ortalamasını yakalayan ve yer yer aşan İskilipli göçmenlerin, gerek kentte görüştükları kişiler, gerekse

göç ettikleri yerle olan ilişkileri açısından, bir kültürel gecikme yaşadıklarını ve hemşerileriyle olan sosyal ve kültürel bağlarını çok daha uzun süre ile korudukları görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında, Bağımlılık Paradigması'nın görüşlerini destekler biçimde, göç olgusu yerleşim birimleri arasında denge sağlamak bir yana göçün kaynağı olan yerleşimin daha da geri kalmasına neden olmaktadır. Geri dönüşler beklenen düzeyde olmazsa 11 ilde yaşanan 6 Şubat 2023 büyük depreminin de terk edilen kentlerde benzer bir olumsuz etkiye yol açması söz konusu olabilecektir.

Mekânla ilgili değerlendirmelere gelince; göçmenlerin kentsel alanda yer seçme eğilimlerine bakıldığında, genellikle kentlerin en az tercih edilen kesimlerinde eski, yıpranmış, doğal risklere en açık, güçsüz yapı stokunun olduğu güvenliğin düşük olduğu kent parçalarının düşük kiralar nedeniyle göçmenlerin ilk tercih ettiği alanlar olduğu anlaşılmaktadır. Batı kentlerinde bu alanlar, orta sınıfların banliyölere taşınması ile boşalan kent merkezlerindeki eski konut stoku olurken, bizim gibi çevre ülkelerde daha ağırlıklı olarak kent çeperlerindeki kesimler olmaktadır. Kuşkusuz Batı örneğinde kent merkezlerinde görece yeterli düzeydeki var olan altyapı olanakları, göçmen nüfusun en temel fiziksel altyapı gereksinimlerini karşılarken, çevre ülkelerde çeperde genellikle yerleşime çok uygun olmayan ve çoğunlukla benzer nedenlerle yapılaşmamış alanlarda yer seçilmek zorunda kalınması, bu alanlarda ciddi altyapı sorunlarını da beraberinde getirmektedir.

Ülkemizde yapılan bazı çalışmalarda, göçmen nüfusun çok büyük bölümünün bir dönem çok daha yaygın olan gecekondu alanlarını tercih ettikleri ileri sürülmüş, bu nedenle de "göçmen nüfus" ile gecekondu oturan nüfusun büyük oranda örtüş-

12. İç Göçlerin Kentleşme ve Kentsel Mekân Üzerindeki Etkileri

tüğü görüşü genel kabul görmüştür (Alpar, 1991: 6). Ancak bu saptamanın çok genel bir ifade olduğu ve göçmenlerin tümü için her zaman geçerli bir doğru olmadığı da görülmektedir.

Yukarıda sözünü ettiğimiz alan çalışmalarında İskilipli göçmenlerin elli yıllık sürede Ankara'daki mekânsal devinimleri ve barındıkları konutların nitelikleri ayrıntılı olarak incelenmiştir. Bu bölümde göçmenlerin kentte yerleştikleri ilk mahalle ile oturdukları konutun niteliği ve kentte kalış süresine bağlı olarak ortaya çıkan değişiklikler araştırılmıştır. Göçmenlerin kentteki mekânsal devinimlerine ilişkin 1980 ve 2003 yılı çalışmalarının bulguları 1970 yılında yapılan ilk İskilip çalışmasının sonuçları ile farklılık göstermektedir. 1970 yılı çalışmasında İskilipli göçmenlerin 1950'li yıllardan başlayarak kentte yerleştikleri ilk mahallenin Hisar ve Ulus kent merkezinde yer alan eski gecekondu alanlarında olduğu ve zaman içinde değiştirilen konutların da genellikle aynı çevre ile sınırlı kaldığı ileri sürülmüştür. Bunun bir nedeni olarak kentte daha önce yerleşmiş hemşerilerine yakın oturmak, diğer nedeni olarak da kentteki konut stokunun ikili yapısı gösterilmiştir.

Daha sonraki alan araştırmalarının verileri ise kente ilk yerleşilen yıllarda kısa bir süre için yukarıda belirtilen türde bir mekânsal kümelenmenin gerçekleştiğini, ancak bunun geçici bir olgu olduğunu göstermektedir. İkili yapı ve marjinal nüfus kuramcılarının varsaydığına tersine, İskilipli göçmenlerin büyük çoğunluğu 2000 yılında artık kentin gecekondu bölgelerinde oturmamaktadırlar. Kentte kalış süresinin bu yönde belirgin bir olumlu katkısı olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim işyeri-konut uzaklığına ilişkin bulgularımıza göre, 2000 yılına gelindiğinde artık oturulan konut ile işyeri arasındaki uzaklığın belirgin bir bi-

çimde arttığı gözlemlenmiştir. Böylece bu bulgular, kentlerde birbirinden kopuk ikili bir yapının var olduğu ve gecekonduların kendi iş olanaklarını, kendi istem ve sunusunu kendi olanakları ile sağlayan bağımsız bir kesim oluşturduğunu savunan Modernleşme Okulu görüşlerini yadsımaktadır.

Gerek 1980 yılı gerekse 2003 yılı araştırmalarının verileri, İskiliplilerin kentte kalış süreleri uzadıkça kentin imarlı konut alanlarına geçiş olasılıklarının da arttığını göstermektedir. Nitekim 1980 verilerine göre, 1951 yılı öncesinde kente yerleşen göçmenlerin %8'i ilk konutlarını imarlı alanlardan seçerken, kentte yerleşilen 3. konutta bu oranın %63'e yükseldiği görülmektedir. İlk konutunu, kentin imarlı bölgelerinden seçen göçmen oranında da yıllara göre düzenli bir artış gözlenmektedir. Bu oran, 1951 yılı öncesi kente yerleşenlerde %8 iken, zamanla sürekli ve düzenli bir biçimde artarak 1970 sonrası kente yerleşenlerde %42'ye kadar çıkmaktadır (Ersoy, 1994: 65). 2003 yılı bulgularına göre, İskilip'ten göç edenlerin %57'sinin ilk yerleştikleri konut gecekondu iken, hâlen oturulan konutlarda bu oran %29'a düşmüştür. Kentte kalış süresi arttıkça da, gecekondu imarlı alanlardaki apartman tipi konuta geçen hane oranı belirgin bir biçimde artmaktadır. Yine bu çalışma verilerine göre, kentte kalış süresi uzadıkça daha yüksek nitelikli bir konutta oturma olasılığı da artmaktadır. Ancak bu anlamdaki mekânsal eklemlenmede de göç eden kesimin sınıfsal konumunun önemli bir etkide bulunduğu da göz ardı edilmemelidir. Eğitim ve gelir düzeyleri yüksek göçmenlerde bu devinim diğer kesimlere göre çok daha hızlı yaşanmakta ve imarlı kesimdeki ilk konutlar 2. ve 3. konutlarda kentin daha prestijli mahallelerine taşınma biçiminde gerçekleşmektedir. Bu veriler Kartal'ın (1978) Çankırı'dan Ankara'ya göç

Göç, Yerleşim ve Dönüşümler

edenler üzerinde yaptığı araştırma sonuçlarıyla uyumludur. Kartal da kentte kalış süresi ve gelir düzeyi artan kişilerin, gecekonduda oturma oranının giderek azaldığı ve bu kişilerin orta gelir grubu konutu tercih etmeye başladıkları ve yine kentte kalış süresi arttıkça göç edenlerin ev sahibi olma oranının da arttığı sonucuna varmıştır.

Kentsel mekânla ilgili olarak ele alınması gereken ikinci öge kentte yaşanan konut ile ilgilidir. Kentte yaşanan konut, komşuluk özellikleri ve kentsel mekândaki hareketlilik, sosyal devinim ve bütünleşme modellerinin önemli göstergelerindedir. Kente göç edenlerin de ilk ya da en önemli istekleri, niteliği ne olursa olsun, bir konut sahibi olmaktır. Toplumsal gönenç sisteminin iyi düzenlenmediği ve yaygın olmadığı bir ülkede ev sahibi olmaya verilen büyük önem son derece anlaşılabilir bir olgudur. Bunlara ek olarak, kentin büyümesi ile dış kuşaklarda yer alan gecekondulu bölgelerinin kentin imarlı kesimi içine alınması, bu bölgelerdeki kentsel toprağın değişim değerini büyük ölçüde arttırmakta ve oturlan konutlar, kurgusal/spekülatif amaçlı olarak değerlendirilebilmektedir (Ersoy, 1994: 59).

1980 yılında yaptığımız çalışmada Ankara'ya göç eden İskiliplilerin % 40'ının konut sahibi olduğu belirlenmiştir; bu oran 2003 çalışmasında %65'e yükselmiştir. Kentte kalış süresi ile konut sahibi olmak arasında yakın bir bağıntı/korelasyon gözlenmektedir. Örneğin 30 yıldan bu yana kentte oturanların 3/4'ü konut sahibi olmuşken kente yeni yerleşen göçmenlerde bu oran 1/5'e kadar düşmektedir. Deneklerin yaklaşık 3/4'ü apartmanda oturduklarını belirtmişlerdir. Bununla birlikte bu oran kentte kalış sürelerine göre oldukça farklı bir dağılım göstermektedir. Kentte kalış süresi arttıkça kentsel fiziksel ve sosyal donatılar açısından görece yüksek nitelikli

bir çevre ve konutta oturma olasılığı da artmaktadır (Ersoy, 1985; Ersoy ve Balaban, 2003). Ancak gelir düzeyi ve buna bağlı olarak da sosyal statüsü değişen kişi, kente kendi statüsüne uygun düşen konut alanına taşınır. Onun çıktığı konuta da daha alt tabakadan ve hatta yeni göç eden insanlar taşınır. Bu süzülme olayı da süreklidir (Kartal, 1978).

Diğer yandan, İskilip ilçe merkezi ile köylerinden göç eden ve güçsüz sosyo-ekonomik geçmişe sahip olan kesimlerde oldukça farklı bir tablo ile karşılaşmaktadır. Bu kesim, ilçe merkezinden göç edenlerle karşılaştırıldığında, köyden göç edenlerde anılan iyileşme ve gelişme sürecinin çok daha yavaş gerçekleştiği ya da bu iyileşmeden hiç pay alamadıkları görülmektedir.

Türkiye'de yeni liberal siyasaların yaşama geçirildiği 1980 sonrasında, kentsel alanların sermaye birikiminin ana unsuru olmasıyla birlikte, kentsel rantların önemi artmış ve kentsel rantların paylaşımı üzerine dönen savaşım, geçmişte yaşanmadığı ölçüde önem kazanmıştır. Kentte tutunabilmek için rantlardan pay alabilmek, özellikle de toplumun alt sınıfları için kentte var kalabilmenin tek koşulu hâline dönüşmüştür (Pınarcıoğlu ve Işık, 2001: 36). Göçmen nüfusun gecekondularda yaşayan kesimi için bu durumdan yeni bir sıçrama tahtası olarak yararlanılmıştır. Nitekim kent planlarının 1980 öncesi planlama tutumlarında göçmenler ve gecekondulu alanları işlevsel olmayan, geçici olgular olarak değerlendirilmiş ve hemen tümüyle görmezden gelinmiş olmasına karşılık, 1980 sonrasında özellikle gecekondulu alanlarının yeni sermaye birikim alanları hâline gelmesiyle birlikte, kentsel dönüşüm girişimleri bağlamında bu alanların kentsel planlamada yeni bir bakış açısını da beraberinde getirdiği görülmektedir.

12. İç Göçlerin Kentleşme ve Kentsel Mekân Üzerindeki Etkileri

Diyarbakır Kent Merkezine Göç Edenler: Bu bölümde değinilecek olan ikinci çalışma 2000-2001 yıllarında yürütülmüştür. GAP (Güneydoğu Anadolu Projesi) Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı için yaptığımız Köye Dönüş ve Rehabilitasyon Projesi kapsamında, 1990-1995 yılları arasında Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesindeki 12 ilin kırsal yerleşimlerini boşaltarak zorunlu göçle kentsel alanlara yerleşmek durumunda kalan 54.000 hanenin 1097'si ile görüşülmüştür (Oyan, 2001). Çok büyük bölümü zorunlu göç ile değişik kentlere yerleşen bu nüfusun yoğun yöneldiği kentlerin başında Diyarbakır kent merkezi gelmektedir. Diyarbakır'ın merkez ilçelerinin nüfusu, zorunlu göçler öncesi 468.830 kişi iken, göç sonrasında, 2000 yılında %54 artışla 721.463'e yükselmiştir. Bu göçmen nüfus, birinci çalışmadan farklı olarak, Türkiye'nin en yoksul toplumsal kesiminin yaşadığı bir bölgenin kırsal alanlarında yaşayanları kapsar. Görüşülen deneklerin yaklaşık %40'ı okuma yazma bilmemektedir. Kalanların çok büyük bölümü ise ilkokul mezunudur; ortalama hane büyüklüğü 12 kişi olarak ülke ortalamasının çok üzerindedir.

Odak grup çalışması kapsamında yer alan terk edilmiş köy ve mezralarda elektrik olmasına karşılık diğer fiziksel ve sosyal donatı olanakları son derece yetersizdir. Terk edilen konutlar için de, gerek oda sayısı ve gerekse konfor bakımından, aynı şeyler söylenebilir.

Yaklaşık 10 yıldır kentlerde yaşamak zorunda kalan bu deneklerin kent yaşamı ile nasıl eklemlendiğine ilişkin bulgularımız, tahmin edilebileceği gibi ilk bölümde İskipli göçmenler için ulaştığımız sonuçlardan büyük farklılık göstermektedir. Özellikle iktisadi yaşamla ilgili bulgular bakımından olumlu bir gelişme sağlanabilmiş değildir.

Deneklerin %17'si hanelerinde gelir getiren hiç kimse olmadığını belirtmişlerdir. Hanelerin %72'si düzenli bir iş ve gelire sahip değildir. Ücretli olarak düzenli bir işte çalışanların oranı %7 gibi son derece düşük bir orandadır.

Odak grup çalışmalarına katılan yurttaşların yaklaşık yarısının hiçbir sosyal güvencesi yoktur. Geri kalan kesim içinde en önemli sosyal güvence aracının (%43,4) "yeşil kart" olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, göçle birlikte bölge kentlerine iş gücü talebi açısından hiç bir beceriye sahip olmayan, eğitimsiz ve niteliksiz büyük bir nüfus akımı olmuş ve yoksulluk daha da katlanılmaz boyutlara yükselmiştir.

Kente konut ve çevre konforu açısından bakıldığında, gecekondu yerleşmelerinde koşulların her ne kadar terk edilen köylere göre daha iyi olduğu ileri sürülse de, kentnin diğer kesimleri ile karşılaştırıldığında konut ve çevre konforu oldukça düşüktür. Bu alanlar yaygın olan işsizlik olgusuyla birleştiğinde gelecekte kentnin yeni çöküntü bölgelerini oluşturması da kaçınılmaz görünmektedir.

Bu kesimin, köye dönüş olanağının sağlandığı dönemde "yeni göç ekonomisi" kuramlarının ileri sürdüğü tezleri destekler biçimde, riskleri dağıtarak azaltma stratejisi izledikleri görülmektedir. Buna göre, aile bireylerinden yaşları daha ileri olanlar köye geri dönerken, görece genç olanların kentte kalarak, haneye ek bir gelir akışı sağlamayı yeğlediklerine tanık olunmuştur.

Özetlemek gerekirse, söz konusu kesimler, tarımsal üretim yapan köylü olma özelliklerini büyük ölçüde yitirmiş, kentli yurttaşlar olma özelliğini kazanmaktan da uzak bir toplum kesimini oluşturmaktadır. Gerek kentlerdeki iş olanaklarının kısıtlı oluşu, gerekse de kent yaşamının gerekli kıldığı becerilerden yoksun olmaları, söz

Göç, Yerleşim ve Dönüşümler

konusu kesimi yaşadıkları kentlerin en sorunlu marjinal bir kesimi hâline getirmiştir. Bu durum özellikle de ülkenin genel ekonomik gelişmesinin yavaşladığı dönemlerde daha da dramatik bir hâl almaktadır.

Sonuç: Kentsel ve göçmen nüfus arasında belirli bir zaman kesitinde kentsel alanlarda yaşanan etkileşim, eklemleme, ayrışma, asimilasyon ve marjinalleşme biçiminde gerçekleşebilir. İskilip ve zorunlu göç örnekleri bu bakımdan son derecede öğretici iki örnek olarak değerlendirilebilir. İskilipli göçmenler kentle görece sorunsuz bir biçimde eklemleme bir nüfusu temsil ederken, zorunlu göç ile Diyarbakır gibi kentlere yerleşenler marjinal nüfus özelliklerini göstermektedirler.

Bu nedenle, iç göçlerin kentsel alanlarda yaratacağı olası etkiler, sosyo-mekânsal sorunlar biçiminde ortaya çıkabileceği gibi, yeni fırsatlar ve kazanımlar biçiminde de olabilir. Bunu belirleyen de büyük ölçüde eklemleme kesimlerin beraberlerinde getirdikleri insan sermayesinin niteliğine bağlıdır; bu bilinmeden göçle ilgili olarak toptan bir öngöründe bulunmak doğru olmayacaktır. Bu bağlamda bakıldığında, “göçmen” olarak tanımlanan kategorinin kendi başına çok da bilgi verici niteliği olduğu söylenemez. Salt mekânsal olarak bir başka yerleşim biriminden gelmiş olmaya verilecek bu aşırı rol yüklemesi, mekân fetişizmine giden bir yolu da açmaktadır. Belirleyici olan, kentle eklemleme yeni nüfusun sınıfsal konumudur. Diğer bir deyişle kentte hangi sosyal sınıf ve katmanlarla eklemleme özelliklere sahip olduğunun görülmesidir. “Diğer yandan, hangi tür geçerli olursa olsun, yeni bir nüfusun eklemleme ile ortaya çıkan durum bir önceki ile aynı olamadığı gibi, o durumu da tümüyle geçersiz kılar. Artık bütüne özgüllüğünü veren bu yeni sentezdir. Bir-

birini aynı etki gücüyle olmasa da karşılıklı etkileyen kesimlerin eklemlediği yeni ve sürekli kendini yenileyen/dönüşen dinamik bir entite/varoluştur ortaya çıkan. Eklemleme kesimlerin özgül niteliklerine bağlı olarak birbirinden oldukça farklı süreçler ve mücadele biçimleri ile karşılaşılacağı için ortaya çıkacak sentezler de standart bir genellemenin öngördüğü türdeş özellikler göstermeyecektir. Kuşkusuz, yukarıdaki çözümlemenin tüm farklılıklarına karşın sınırlı bir coğrafyada yapılmış, sınırlı ve görece türdeş nüfusların eklemlediği iki deneyimi aktardığı unutulmamalıdır” (Ersoy, 2007).

Özetlersek, değişik nedenlerle daha önce yaşadığı yerleşim birimi ve üretim ilişkilerinden kopan nüfus, sahip olduğu özgül sosyo-ekonomik ve kültürel niteliklerine bağlı olarak kentsel yaşam ve kent mekânıyla farklı biçimlerde eklemleme olacaktır. Son söz olarak, 6 Şubat 2023 tarihinde 11 İli etkileyen büyük depremlerden sonra ülkenin farklı illerine göç eden tahmini 2.5 milyon civarındaki nüfusun da gerek yeni yerleştikleri kentle eklemlemelerinde, gerekse terk edilen yerleşmeler üzerindeki olumsuz etkilerinin de yukarıda özetlenen çerçevede bir örüntü sergileme olasılığının yüksek olacağı göz önüne alınarak, buna yönelik çok boyutlu siyasetlerin hızla belirlenmesi ve yaşama geçirilmeye başlanması temel bir gerekliliktir.

Kaynakça

- Alpar, İ. ve Yener, S. (1991). *Gecekondu Araştırması*. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları.
- Ersoy, M. (1985). *Göç ve Kentsel Bütünleşme*. Ankara: Türkiye Gelişme Araştırmaları Vakfı Yayınları.
- Ersoy, M. (1994). “Kente Göç Eden Nüfusun Konut Sorunu”, *Konut '94* (ss. 59-66). Ankara: Batıkent Konut Üretim Yapı Kooperatifleri Birliği.
- Ersoy, M. ve Balaban, O. (Ed.) (2005). *Göçmen Nüfusun Kentle Etkileşim Süreci: İskilip Örneği*.

12. İç Göçlerin Kentleşme ve Kentsel Mekân Üzerindeki Etkileri

Ankara: ODTÜ Kentsel Politika Planlaması ve Yerel Yönetimler Anabilim Dalı Yayını.

Ersoy, M. (2007). "Türkiye'de İç Göçler, Kentle Eklemlenme ve Barınma Sorunları", '*Göç, Barınma ve Mimarlık' Mimarlık ve Kent Buluşmaları Kongresi, Mersin*. Ankara: TMMOB Mimarlar Odası Yayını.

Kapil, İ., Genççağa, H. (1972). *Urbanization and Modernization in Turkey: A Case Study*. Ankara: USAID Discussion Paper.

Kartal, Kemal (1978). *Kentleşme ve İnsan (Kentleşme Sürecinde İnsan Tutum ve Davranışlarında Meydana Gelen Değişmeler: Çankırı Köylerinden Ankara'ya Göç Edenler Üzerinde Bir Araştırma)*. Ankara: TODAİE Yayınları,

Keleş, R. (2022). *Kentleşme Politikası*. Ankara: İmge Kitabevi.

Oyan, O. vd. (2001). *Köye Dönüş Projesi Odak Grup Çalışma Raporu*. GAP İdaresine Sunulan Rapor.

Pınarcıoğlu, M. ve Işık, O. (2001). *Nöbetleşe Yoksulluk-Gecekondulaşma ve Kent Yoksulları: Sultanbeyli Örneği*. İstanbul: İletişim Yayınları

İleri Okuma Önerileri

Ersoy, M. (1985). *Göç ve Kentsel Bütünleşme*. Ankara: Türkiye Gelişme Araştırmaları Vakfı Yayınları.

Ersoy, M. ve Balaban, O. (Ed.) (2005). *Göçmen Nüfusun Kentle Etkileşim Süreci: İskilip Örneği*. Ankara: ODTÜ Kentsel Politika Planlaması ve Yerel Yönetimler Anabilim Dalı Yayını.

Keleş, R. (2022). *Kentleşme Politikası*. Ankara: İmge Kitabevi.

Pınarcıoğlu, M. ve Işık, O. (2001). *Nöbetleşe Yoksulluk-Gecekondulaşma ve Kent Yoksulları: Sultanbeyli Örneği*. İstanbul: İletişim Yayınları.